
Paweł Kobes*

ZRÓŻNICOWANY CHARAKTER MODELI KURATELI SĄDOWEJ W POSTĘPOWANIU Z NIELETNIMI

Ze względu na czynności realizowane przez kuratora rodzinnego w postępowaniu z nieletnimi nie można mówić o jednym, ściśle określonym modelu kurateli. Zależy on bowiem nie tylko od opisanych przepisami zadań, a także od celu danego środka oddziaływania, w ramach którego kurator realizuje te zadania. W związku z tym model kurateli w poszczególnych środkach zależy od tego, jakiego rodzaju czynności wykonywane przez kuratora mają charakter dominujący.

Pojęcia kluczowe: kurator, nieletni, resocjalizacja, kuratela, środki wychowawcze

Wprowadzenie

Co do zakresu zadań kuratorów realizowanych wobec nieletnich podopiecznych w literaturze, wskazuje się najczęściej określony model kurateli. Z faktu, że art. 1 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r.

---

* Paweł Kobes, dr, adiunkt UW, ORCID: 0000-0002-2129-5181

o kuratorach sądowych¹ (dalej u.k.s.) stanowi, że kuratorzy sądowi realizują zadania o charakterze wychowawczo-resocjalizacyjnym, diagnostycznym, profilaktycznym i kontrolnym, Krystyna Gromek wnioskuje, że kolejność wymienionych czynności wskazuje na wychowujący model kurateli². Inni autorzy wskazują na model kurateli opartej na kontroli i represji³. Jednakże wspólnym elementem tych poglądów jest dostrzeganie jednego, ściśle określonego modelu kurateli.

Wydaje się, że tak jednowymiarowe ujęcie modelu kurateli jest nieuzasadnione. Kurator w stosunku do podopiecznego realizuje bowiem wiele czynności, wynikających nie tylko z u.k.s., czy odpowiednich przepisów wykonawczych, ale również celów określonego środka oddziaływania. Ponadto źródłem czynności wykonywanych przez kuratora są określone prawem ogólne zasady postępowania z nieletnimi. W związku z tym, dominujący charakter zadań wykonywanych w ramach konkretnego środka oddziaływania może przesądzić o określonym modelu kurateli.

Powyższa hipoteza może zostać zweryfikowana poprzez analizę czynności realizowanych przez kuratora w ramach określonych środków oddziaływania⁴.

Funkcje kuratora pełnione w stosunku do nieletnich

Punktem wyjścia niniejszych rozważań są funkcje, jakie kurator realizuje wobec nieletnich i ich rodzaje. Otóż kuratorzy poprzez pracę z podopiecznymi zmierzają do osiągnięcia określonych celów zdefiniowanych prawnie. Aby kuratorzy mogli te cele zrealizować, muszą podejmować regularne, powtarzalne i podobne przedmiotowo działania służące ich realizacji. Działania te określa się mianem funkcji⁵.

Zgodnie z przytoczonym wyżej art. 1 u.k.s., kuratorzy sądowi realizują zadania o charakterze wychowawczo-resocjalizacyjnym, diagnostycznym, profilaktycznym i kontrolnym. Można zatem wskazać, że w postępowaniu z nieletnimi pełnią takie właśnie funkcje.

Funkcję wychowawczo-resocjalizacyjną należy uznać za najważniejszą z punktu widzenia polityki kryminalnej, gdyż resocjalizacja

¹ Tekst jednolity: Dz.U.2014, poz. 795.

² K. Gromek, *Kuratorzy sądowi. Komentarz*, Warszawa 2005, s. 44.

³ S. Kępa, *Kuratela sądowa: wychowująca czy kontrolno-represyjna?*, [w:] *Profilaktyka i readaptacja społeczna – od teorii do doświadczeń praktyków*, red. E. Bielecka, Białystok 2007, s. 94. Zob. także: D. Wójcik, *Wolność dozorowana*, [w:] *Społeczno-polityczne konteksty współczesnej przestępczości w Polsce*, red. K. Buczkowski, B. Czarniecka-Działuk, W. Klaus, A. Kossowska, I. Rzeplińska, P. Wiktorska, D. Woźniakowska-Fajst, D. Wójcik, Warszawa 2013, s. 338-341.

⁴ Omawiane zagadnienie jest częścią szerszego opracowania: P. Kobes, *Funkcje kuratora w polityce kryminalnej*, Warszawa 2019.

⁵ M. Porowski, *Funkcje administracji penitencjarnej*, [w:] *Problemy współczesnej penitencjarystyki w Polsce*, red. B. Hołyst, Warszawa 1984, s. 139.

jest procesem wychowania człowieka, mającym na celu eliminację ujemnych następstw wynikających z wcześniej popełnionych błędów lub oddziaływań czynników, nad którymi kontrola nie była sprawowana dostatecznie⁶.

Z omawianą funkcją bardzo mocno związana jest funkcja diagnostyczna, która stanowi punkt wyjścia dla wszystkich oddziaływań pedagogicznych⁷. Służy ona poznaniu różnych aspektów funkcjonowania osobowości jednostki niedostosowanej społecznie, zdefiniowaniu przejawów niedostosowania społecznego i jego etiologii⁸.

Natomiast istotą funkcji profilaktycznej jest – z jednej strony – eliminowanie sytuacji sprzyjających nieakceptowanemu zachowaniu, a z drugiej – takiemu kierowaniu czynnikami z otoczenia jednostki, aby stwarzać sytuacje wychowawcze sprzyjające podejmowaniu przez nią decyzji społecznie oczekiwanych⁹.

Z kolei funkcja kontrolno-informacyjna wiąże się bezpośrednio z obowiązkami nałożonymi na podopiecznego przez sąd. Jej zakres obejmuje stan realizacji tych obowiązków, a także zachowanie podopiecznego i zachodzące w nim zmiany.

Omawiając funkcje wykonywane przez kuratora w postępowaniu z nieletnimi, warto zwrócić uwagę jeszcze na funkcję edukacyjno-aktywizującą, o której nie wspomina ustawodawca, ani też nie jest ona dostrzegana w nauce, natomiast spełnia bardzo ważną rolę. Z tego względu należy w tym miejscu poświęcić jej więcej miejsca. Otóż kurator, realizując określone zadania wobec podopiecznego, wykonuje również pewne czynności w stosunku do osób bezpośrednio uczestniczących w jego życiu (np. w stosunku do jego rodziców, rodzeństwa, małżonka, nauczycieli w szkole). Czynności te nie zawsze są uregulowane w prawie, jednakże towarzyszą one wykonywaniu obowiązków kuratora wobec podopiecznego. Przykładem realizacji omawianej funkcji jest rozmowa kuratora z rodziną nieletniego, nad którym sprawowany jest nadzór w ramach orzeczonego środka wychowawczego. W takich przypadkach kurator, spotykając się z nieletnim w jego miejscu zamieszkania, przeprowadza także rozmowę z jego rodzicami, podczas której nie tylko zbiera informacje na temat podopiecznego, ale również sprzyja kształtowaniu świadomości i odpowiedzialności rodzicielskiej. Dzięki temu kurator ma szansę aktywnego włączenia rodziców w proces resocjalizacyjny dziecka.

⁶ W. Terlecka, *Co należy rozumieć pod pojęciem „profilaktyka” i „resocjalizacja”?*, [w:] *Profilaktyka i resocjalizacja w pracy szkoły (problemy i zalecenia)*, red. B. Tomicka, Warszawa 1973, s. 13. Zob. także szerzej na temat omawianej funkcji w: P. Kobes, *Funkcje...*, s. 160-165.

⁷ E. Jarosz, *Diagnoza psychopedagogiczna – ogólne założenia teoretyczne*, [w:] *Diagnoza psychopedagogiczna. Podstawowe problemy i rozwiązania*, red. E. Jarosz, E. Wysocka, Warszawa 2006, s. 23.

⁸ K. Ostrowska, *Diagnoza psychologiczna i kryminologiczna – rozważania wstępne*, [w:] *Diagnozowanie psychologiczne w kryminologii*, red. K. Ostrowska, E. Milewska, Warszawa 1986, s. 12-13.

⁹ W.W. Szczęsny, *Zarys resocjalizacji z elementami patologii i profilaktyki*, Warszawa 2003, s. 22. Zob. także szerzej na temat funkcji diagnostycznej w: P. Kobes, *Funkcje...*, s. 165-167.

Podobne działania kurator może pełnić w stosunku do nauczyciela, od którego zbiera informację o podopiecznym. Ten kontakt służy kuratorowi również do tego, aby ukierunkował nauczyciela na potrzeby dziecka, wyjaśnił przyczyny niepowodzeń szkolnych tkwiących w środowisku rodzinnym, i tym samym również zaktywizował go do pracy w procesie resocjalizacji dziecka.

Warto w tym miejscu dodać, że opisywana funkcja może być realizowana nie tylko w pracy z nieletnim, ale również w pracy z dorosłym sprawcą przestępstwa. Przykładem jest nadzór kuratora nad wykonywaniem przez podopiecznego nieodpłatnej pracy na cele społeczne (art. 55§ 2 k.k.w.). W ramach czynności nadzorczych kurator m.in. musi współpracować z osobą odpowiedzialną w danym zakładzie pracy za organizowanie pracy i kontrolowanie jej przebiegu. Podczas tej współpracy kurator ma również możliwość kształtowania świadomości tej osoby co do potrzeb skazanego, czy też odpowiedniego podejścia do niego.

Funkcja edukacyjno-aktywizująca, choć prawnie niezdefiniowana, wydaje się bardzo istotna z punktu widzenia polityki kryminalnej, a ściślej rzecz ujmując, z punktu widzenia zapobiegania ponownemu wejściu w konflikt z prawem. Obowiązujące prawo zorientowane jest wyłącznie na pracę ze zdemoralizowanym nieletnim lub sprawcą przestępstwa, pomijając jednocześnie fakt, że źródło patologicznych zachowań, czy też nieakceptowanych postaw społecznych, leży nierzadko w najbliższym otoczeniu podopiecznego. To w środowisku rodzinnym nieletniego należy najczęściej doszukiwać się etiologii zachowań świadczących o jego demoralizacji. Bardzo często zresocjalizowany nieletni powraca do swojego naturalnego środowiska, w którym istnieją te same problemy, który stały się przyczyną jego wejścia w konflikt z prawem. Taka sytuacja prowadzi często do tego, że w niedługim czasie nieletni powraca na ścieżkę tego konfliktu.

Przedstawione wyżej funkcje realizowane przez kuratora w postępowaniu z nieletnimi cechuje modalny charakter. Oznacza to, że w ramach określonego środka oddziaływania w stosunku do nieletniego, kurator realizuje wszystkie wymienione funkcje lub większość z nich, jednakże z różnym ich natężeniem. Precyzyjniej rzecz ujmując, z uwagi na cele danego środka oddziaływania i wynikające z tych celów zadania, pewne funkcje mogą bardziej dominować, a inne mniej. Określone funkcje mogą być także „ukryte” (dorożumiane), gdyż będą one tylko pośrednio wynikały z czynności realizowanych przez kuratora. Tym samym te „ukryte” funkcje mają charakter drugorzędny z uwagi na cele danego środka oddziaływania¹⁰.

¹⁰ Zob. szerzej na temat modalności funkcji realizowanych przez kuratora w: P. Kobes, *Funkcje...*, s. 155-157.

Z kolei rodzaj wykonywanych przez kuratora funkcji, które dominują w określonym środku oddziaływania, przesądza o modelu kurateli, jaki jest realizowany w ramach tego środka. Oznacza to, że cele danej instytucji oddziaływania i charakter czynności podejmowanych przez kuratora w jej ramach, ujawniają dominującą funkcję. Natomiast cele i charakter czynności wiodących w pracy kuratora będzie determinował odmienny model kurateli w ramach innego środka oddziaływania.

Modalny charakter funkcji realizowanych przez kuratora w postępowaniu z nieletnimi jest najbardziej dostrzegalny, gdy dokona się analizy środków oddziaływania stosowanych wobec nieletnich pod względem charakteru czynności realizowanych przez kuratora.

Zadania realizowane przez kuratora w postępowaniu z nieletnimi na wybranych przykładach

Ogólne ramy postępowania ze zdemoralizowanymi nieletnimi zostały ujęte w preambule do ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich¹¹ (dalej u.p.n.). Wskazuje ona trzy zasadnicze cele tego postępowania, do których należą: przeciwdziałanie demoralizacji i przestępczości nieletnich, stwarzanie nieletnim warunków powrotu do normalnego życia, a także umacnianie funkcji opiekuńczo-wychowawczej i poczucia odpowiedzialności rodzin za wychowalnię nieletnich. Wskazane cele zostały skonkretyzowane w środkach wychowawczych, w tym również tych, które przewidują udział kuratora rodzinnego. Do środków takich należą: środek tymczasowy w postaci nadzoru kuratora (art. 26 u.p.n.), samoistny nadzór kuratora (art. 6 pkt 5 u.p.n.), kontrola nałożonych na nieletniego obowiązków (art. 6 pkt 2 u.p.n.), skierowanie nieletniego do ośrodka kuratorskiego (art. 6 pkt 6 u.p.n.), nadzór kuratora w ramach warunkowego zawieszenia umieszczenia nieletniego w zakładzie poprawczym (art. 11 u.p.n.), nadzór kuratora przy warunkowym odstąpieniu od umieszczenia w zakładzie poprawczym (art. 88 u.p.n.), nadzór kuratora przy umieszczeniu nieletniego poza zakładem poprawczym (art. 90 u.p.n.), nadzór kuratora przy warunkowym zwolnieniu nieletniego z zakładu poprawczego (art. 86-87 u.p.n.). Ponadto kurator rodzinny kontroluje wykonywanie przez rodziców lub opiekuna obowiązków nałożonych przez sąd (art. 7 u.p.n.).

Realizując działania przewidziane w ramach wymienionych środków oddziaływania, kurator musi uwzględnić przede wszystkim nadrzędną dyrektywę postępowania z nieletnim, jaką jest obowiązek kierowania się w podejmowaniu wszelkich działań jego dobrem (art. 3 § 1 u.p.n.).

Wykazać modalność funkcji, i tym samym niejednorodność modeli kurateli w postępowaniu z nieletnimi, można na przykładzie

¹¹ Tekst jednolity: Dz.U. 2014, poz. 382.

nadzoru kuratora w ramach środka tymczasowego (art. 26 u.p.n.) i nadzoru kuratora sprawowanego podczas umieszczenia nieletniego poza zakładem poprawczym (art. 90 u.p.n.).

Środek tymczasowy, również w postaci nadzoru kuratora, może zostać orzeczony przez sąd w trakcie toczącego się postępowania na każdym jego etapie (art. 26 u.p.n.). Ustawodawca nie określił dyrektyw jego orzekania, ani nie zdefiniował celów, które miałyby zostać osiągnięte za jego pomocą. Z tego względu należy szukać zasadności stosowania środka tymczasowego w ogólnych celach postępowania z nieletnimi i najważniejszej dyrektywie tego postępowania, nakazującej kierować się przede wszystkim dobrem nieletniego (art. 3 § 1 u.p.n.). Z tego powodu o zastosowaniu środka tymczasowego powinny decydować przede wszystkim względy wychowawcze. Orzekając omawiany środek, sąd powinien przede wszystkim mieć na uwadze zapobieżenie dalszemu procesowi demoralizacji nieletniego, czy też popełnieniu przez niego kolejnych czynów karalnych¹². Zatem omawiany środek służy przede wszystkim osiągnięciu celów resocjalizacyjnych i profilaktycznych. W przypadku orzeczenia w ramach środka tymczasowego nadzoru kuratora, kurator musi przede wszystkim skoncentrować się na prowadzeniu w stosunku do nieletniego zindywidualizowanych oddziaływań wychowawczych, posługując się przede wszystkim metodą pracy z indywidualnym przypadkiem (*casework*). Metoda ta polega na prowadzeniu zindywidualizowanych oddziaływań w naturalnym środowisku nieletniego poprzez osobisty kontakt kuratora z podopiecznym¹³.

Efektywność oddziaływań resocjalizacyjnych, a tym samym profilaktycznych, zależy od przeprowadzenia właściwej diagnozy. Czynności diagnostyczne podejmowane przez kuratora powinny zmierzać do zebrania jak największej ilości informacji potrzebnych do ustalenia przyczyn demoralizacji podopiecznego, jak również do określenia właściwych metod i środków oddziaływania resocjalizacyjnego, a także sprawdzenia efektów tego oddziaływania. Jak można zatem zauważyć, w nadzorze kuratora bardzo ważną rolę spełnia funkcja diagnostyczna.

Nadzór sprawowany nad podopiecznym wymaga również prowadzenia wielu czynności kontrolnych, których zakres i sposób przeprowadzania został szczegółowo określony w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 czerwca 2014 r. w sprawie nadzoru nad nieletnim¹⁴ (dalej rozp.n.). Kontrola zachowania i postawy nieletniego w trakcie trwania nadzoru służy weryfikacji efektów oddziaływań ko-

¹² P. Górecki, [w:] *Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich. Komentarz*, red. P. Górecki, S. Stachowiak, Zakamycze 2005, s. 94.

¹³ M. Kalinowski, *Vademecum rodzinnego kuratora sądowego*, Warszawa 1984, s. 158. Zob. szerzej na temat metody pracy z indywidualnym przypadkiem w: P. Kobes, *Funkcje...*, s. 183 i n.

¹⁴ Dz.U. 2014, poz. 855.

rekcyjnych, w szczególności sprawdzaniu, w jakim stopniu nieletni wiąże się z nałożonych na niego obowiązków, a także w pewnych sytuacjach może dodatkowo motywować do realizacji nałożonych zadań.

Kontrola zachowania nieletniego i realizowania przez niego obowiązków, ściśle łączy się z koniecznością przekazywania odpowiednich informacji do sądu. Należy bowiem mieć na względzie fakt, że środek tymczasowy może zostać utrzymany aż do czasu zakończenia postępowania i podjęcia przez sąd rozstrzygnięcia w przedmiocie wyboru właściwego środka docelowego. Z tego względu właściwe zdiagnozowanie nieletniego, dobór optymalnych środków korekcyjnych, następnie należyta kontrola postępów procesu resocjalizacji i dostarczenie sądowi całościowych informacji na temat nieletniego oraz jego środowiska, są kluczowe dla podjęcia przez sąd właściwego rozstrzygnięcia o dalszej sytuacji prawnej nieletniego. Może się bowiem okazać, że praca kuratora z podopiecznym w ramach środka tymczasowego nie przyniosła w ocenie sądu istotnych postępów w resocjalizacji podopiecznego i na tej podstawie jego sytuacja prawna może ulec pogorszeniu, np. na skutek orzeczenia umieszczenia w zakładzie poprawczym, gdyż ze względu na dotychczasowy sposób zachowania nieletniego, orzeczenie innego środka nie rokuje w ocenie sądu jego resocjalizacji.

W ramach nadzoru nad nieletnim kurator może w bardzo szerokim zakresie realizować również funkcję edukacyjno-aktywizującą. Wykonując czynności resocjalizacyjne, kurator powinien utrzymywać stały kontakt z rodzicami nieletniego i jego środowiskiem szkolnym. Jest to konieczne dla zebrania informacji o jego funkcjonowaniu w środowisku rodzinnym i szkolnym, a także dla sprawowania należytej kontroli zachowania nieletniego. Bezpośredni kontakt kuratora z rodzicami podopiecznego stwarza okazję do zwiększania świadomości rodziców w zakresie sprawowania opieki nad dzieckiem, czy też budowania poczucia ich odpowiedzialności za jego prawidłowy rozwój, i tym samym może sprzyjać aktywnemu włączeniu ich w proces resocjalizacyjny. Choć zadania te nie wynikają wprost z obowiązków kuratora uregulowanych prawnie, nie może on tych zadań pomijać, gdyż wynikają one jasno z jednego z celów postępowania z nieletnimi, jakim jest umacnianie funkcji opiekuńczo-wychowawczej i poczucia odpowiedzialności rodzin za właściwe wychowanie nieletnich. Dlatego w ramach każdego środka oddziaływania, w ramach którego kurator realizuje określone zadania, powinien on szukać możliwości, aby pogłębiać więzi rodziców z dzieckiem.

Dotyczy to również współpracy kuratora z nauczycielem, podczas której kurator może również uwrażliwić tego ostatniego na potrzeby dziecka i wskazać mu konkretną rolę w procesie resocjalizacji.

Dokonując przeglądu funkcji realizowanych przez kuratora w nadzorze nad nieletnim orzeczoną w ramach środka tymcza-

sowego, należy dostrzec, że kurator w zasadzie wykonuje wszystkie wyżej wskazane funkcje, jednakże z różnym natężeniem. Wszystkie opisane funkcje wzajemnie się przenikają. Jednakże z uwagi na charakter środka tymczasowego, na pierwszy plan wysuwa się w jego ramach funkcja wychowawczo-resocjalizacyjna i profilaktyczna, choć znaczącą rolę odgrywa również funkcja diagnostyczna. W związku z tym można stwierdzić, że ze względu na dominację funkcji wychowawczo-resocjalizacyjnej, w tymczasowym nadzorze kuratora realizowany jest model kurateli wychowawczo-resocjalizacyjnej, przy znacznym wsparciu czynności diagnostycznych i kontrolno-informacyjnych.

Z kolei nieco inne czynności kuratora dominują w ramach środka oddziaływania, jakim jest umieszczenie nieletniego poza zakładem poprawczym (art. 90 u.p.n.), co z kolei przesądza także o odmiennym modelu kurateli.

Dyrektor zakładu poprawczego może umieścić nieletniego poza zakładem na określony czas w celu zdobycia przez niego wykształcenia, zawodu, czy też potrzebnych kwalifikacji lub uprawnień, podjęcia zatrudnienia, leczenia specjalistycznego, lub ze względów rodzinnych (art. 90§1 u.p.n.). Decyzja o umieszczeniu wychowanka poza zakładem może zostać uchylona w każdym czasie przez samego dyrektora (art. 90§2 u.p.n.) albo przez sąd rodzinny (art. 90§4 u.p.n.). Przez cały okres pobytu poza zakładem poprawczym nieletni pozostaje w dalszym ciągu wychowankiem zakładu, który zobowiązany jest sprawować nad nim nadzór (art. 90§2 u.p.n.). Z tego względu przesłanką umieszczenia nieletniego poza zakładem jest również przekonanie, że dotychczasowe zachowanie i postawa nieletniego dają rękojmię sprawowania nad nim skutecznego nadzoru (art. 90§1 u.p.n.).

Nieletniego, który zostaje umieszczony poza zakładem, uważa się za zresocjalizowanego. Dlatego zasadniczym celem omawianego środka oddziaływania jest sprawdzenie tego, w jakim stopniu nieletni przystosował się do życia na wolności przed podjęciem decyzji o jego warunkowym zwolnieniu z zakładu poprawczego¹⁵.

Pomimo, że nieletni pozostaje nadal wychowankiem zakładu, jego pracownicy nie są w stanie kontrolować zachowania podopiecznego poza zakładem. Z tego względu, zadanie sprawowania nad nim kontroli spoczywa na kuratorze. Z uwagi na zasadniczy cel omawianego środka, praca kuratora z podopiecznym sprowadza się głównie do czynności kontrolno-informacyjnych. W tym przypadku przedmiotem kontroli jest zachowanie nieletniego poza zakładem, wywiązywanie się przez niego z aktywności, która stanowiła podstawę

¹⁵ W. Czajka, *Efektywność resocjalizacyjna umieszczenia nieletniego poza zakładem poprawczym*, Warszawa 1979, s. 104. Zob. odmiennie: A. Gaberze, M. Korczył-Wolska, *Komentarz do ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich*, Gdańsk 2002, s. 261.

jego umieszczenia poza zakładem (np. czy systematycznie uczestniczy w kursach doszkalających, czy faktycznie podjął pracę, o którą zabiegał, itp.), sprawdzenie tego, czy potrafi radzić sobie z problemami życia codziennego, jak również, czy nie ustały przyczyny zastosowania wobec niego opisywanego środka. Informacje przekazywane przez kuratora sądowi rodzinnemu i dyrektorowi zakładu powinny być poparte elementami diagnozy dotyczącej zachowania nieletniego i mieć charakter pogłębiony, gdyż na ich podstawie będzie podejmowana decyzja co do dalszej sytuacji prawnej nieletniego.

Z uwagi na fakt, że uważa się nieletniego umieszczonego poza zakładem za osobę zresocjalizowaną, kurator powinien w ramach sprawowanej kontroli umacniać w nim wykształcone w procesie resocjalizacji (jeszcze w warunkach zakładu poprawczego) oczekiwane postawy społeczne, motywować go do właściwych zachowań, a także udzielić mu niezbędnej pomocy w rozwiązywaniu trudnych problemów, z którymi sobie nie radzi, aby nie zniechęciły go do przestrzegania społecznie akceptowanych zasad. Realizacja tych czynności wchodzi zatem w zakres funkcji profilaktycznej.

Choć nie wynika to z przepisów normujących zasady umieszczenia nieletniego poza zakładem poprawczym, kurator sądowy w ramach sprawowanego nadzoru ma duże możliwości realizowania funkcji edukacyjno-kreującej. Wykonując bowiem czynności nadzorcze, kurator musi zasięgać opinii o podopiecznym w instytucjach, w których pobiera on naukę, szkoli się, pracuje, itp. Ten kontakt z podmiotami uczestniczącymi w życiu nieletniego poza zakładem stwarza kuratorowi sposobność do kształtowania świadomości w zakresie problemów podopiecznego i angażowania do pomocy w ich rozwiązywaniu.

Przedstawione funkcje realizowane przez kuratora na gruncie omawianego środka również ukazują ich modalny charakter. W istocie kurator realizuje je wszystkie, jednakże w innym natężeniu. Z uwagi na cele umieszczenia nieletniego poza zakładem poprawczym, dominuje funkcja kontrolno-informacyjna przy znacznym udziale funkcji diagnostycznej i profilaktycznej. Nieco mniejsze znaczenie odgrywają czynności mieszczące się w zakresie funkcji wychowawczo-resocjalizacyjnej i edukacyjno-aktywizującej. Tym samym można stwierdzić, że praca kuratora z podopiecznym w ramach środka tymczasowego oparta jest na modelu kurateli kontrolno-informacyjnej.

Instrumenty prawne służące do realizacji poszczególnych funkcji

Ustawodawca wyposażył kuratora sprawującego nadzór nad nieletnim w wiele uprawnień i obowiązków ujętych w art. 70§ 2a u.p.n.,

dzięki którym jest on w stanie skutecznie realizować wszystkie omówione wyżej funkcje. Ich katalog został w znacznym stopniu uszczegółowiony w przytoczonym wyżej rozporządzeniu. Jak wspomniano, zawiera on instrumenty służące kuratorowi do realizacji wszystkich opisanych funkcji.

Kurator realizuje funkcję wychowawczo-resocjalizacyjną i profilaktyczną poprzez: planowanie i wybór właściwych metod oddziaływania na podopiecznego (§7 ust. 1 pkt 3 rozp.n.); udzielanie pomocy w rozwiązywaniu zdiagnozowanych problemów utrudniających resocjalizację i kontrolę nieletniego (§7 ust. 1 pkt 5 rozp.n.); nawiązywanie kontaktów z instytucjami zajmującymi się pomocą społeczną, pośrednictwem pracy, leczeniem lub oddziaływaniem terapeutycznym (§7 ust. 1 pkt 8 rozp.n.).

Funkcja diagnostyczna jest realizowana poprzez obowiązek rozpoznawania i diagnozowania sytuacji osobistej, rodzinnej i środowiskowej podopiecznego, jak również poprzez obowiązek przeprowadzania analizy dotychczas stosowanych środków oddziaływania i przyczyn ich nieskuteczności (§7 ust. 1 pkt 2 rozp.n.).

W celu realizacji funkcji informacyjno-kontrolnej kurator kontroluje zachowanie nieletniego; odwiedza podopiecznego w jego miejscu zamieszkania; kontaktuje się z jego rodziną i szkołą, do której uczęszcza; może żądać niezbędnych informacji od nieletniego; współdziała z właściwymi instytucjami w związku z poprawą warunków wychowawczych, bytowych lub zdrowotnych nieletniego; przegląda akta sądowe; zbiera informacje o nieletnim z różnych instytucji (art. 72a §2 pkt 1-6 u.p.n.). Na podstawie zgromadzonych przez kuratora informacji na temat podopiecznego i środowiska, w którym funkcjonuje, sąd rodzinny może rozstrzygać o losie nieletniego.

Z kolei do czynności mieszczących się w zakresie funkcji edukacyjno-aktywizującej należy zaliczyć obowiązek odwiedzania osób, których dotyczy postępowanie w miejscu ich zamieszkania oraz kontaktowanie się z rodziną lub szkołą podopiecznego (art. 72a § 2 pkt 2 u.p.n.).

Wnioski końcowe

Rozważania dotyczące charakteru zadań realizowanych przez kuratora rodzinnego w postępowaniu z nieletnimi potwierdzają postawioną na wstępie hipotezę, że nie można mówić o jednym, ściśle określonym modelu kurateli. Nie tylko bowiem ujęte prawem obowiązki kuratora, ale również cele poszczególnych środków oddziaływania, w ramach których kurator wykonuje poszczególne czynności, ukazują funkcję dominującą, która w konsekwencji przesądza o charakterze modelu kurateli. Tym samym na gruncie postępowania z nieletnimi występują różne modele kurateli.

Bibliografia

- Czajka Władysław, *Efektywność resocjalizacyjna umieszczenia nieletniego poza zakładem poprawczym*, Warszawa 1979.
- Gaberle Andrzej, Korcyl-Wolska Marianna, *Komentarz do ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich*, Gdańsk 2002.
- Górecki Piotr, [w:] *Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich. Komentarz*, red. Piotr Górecki, Stanisław Stachowiak, Zakamycze 2005, s. 94.
- Gromek Krystyna, *Kuratorzy sądowi. Komentarz*, Warszawa 2005.
- Jarosz Ewa, *Diagnoza psychopedagogiczna – ogólne założenia teoretyczne*, [w:] *Diagnoza psychopedagogiczna. Podstawowe problemy i rozwiązania*, red. Ewa Jarosz, Ewa Wysocka, Warszawa 2006, s. 23.
- Kalinowski Marian, *Vademecum rodzinnego kuratora sądowego*, Warszawa 1984.
- Kępka Sławomir, *Kuratela sądowa: wychowująca czy kontrolno-represyjna?*, [w:] *Profilaktyka i readaptacja społeczna – od teorii do doświadczeń praktyków*, red. Elżbieta Bielecka, Białystok 2007, s. 94.
- Kobes Paweł, *Funkcje kuratora w polityce kryminalnej*, Warszawa 2019.
- Ostrowska Krystyna, *Diagnoza psychologiczna i kryminologiczna – rozważania wstępne*, [w:] *Diagnozowanie psychologiczne w kryminologii*, red. Krystyna Ostrowska, Ewa Milewska, Warszawa 1986, s. 12-13.
- Porowski Michał, *Funkcje administracji penitencjarnej*, [w:] *Problemy współczesnej penitencjarystyki w Polsce*, red. Brunon Hołyst, Warszawa 1984, s. 139.
- Szczęsny Wiesław W., *Zarys resocjalizacji z elementami patologii i profilaktyki*, Warszawa 2003.
- Terlecka Wanda, *Co należy rozumieć pod pojęciem „profilaktyka” i „resocjalizacja”?*, [w:] *Profilaktyka i resocjalizacja w pracy szkoły (problemy i zalecenia)*, red. Barbara Tomicka, Warszawa 1973, s. 13.
- Wójcik Dobrochna, *Wolność dozorowana*, [w:] *Społeczno-polityczne konteksty współczesnej przestępczości w Polsce*, red. Konrad Buczkowski, Beata Czarnecka-Działuk, Witold Klaus, Anna Kossowska, Irena Rzeplińska, Paulina Wiktorska, Dagmara Woźniakowska-Fajst, Dobrochna Wójcik, Warszawa 2013, s. 338-341.